## גמרא

שנינו במשנה, שהשוחט את הפסח שלא לשמו בשבת חייב חטאת. וחנה, באדם המקריב קרבן שלא לשמו, שייך בזה שני אופנים. האחד הוא 'עוקר', דהיינו שיודע שקרבן זה אינו הקרבן שלשמו הוא שוחט, וכגון בענינינו, ששחט קרבן פסח לשם שלמים בעודו יודע שקרבן פסח הוא. והשני הוא 'טועה', דהיינו שטועה וסבור שהוא הקרבן שלשמו הוא שוחט, וכגון ששחט קרבן פסח לשם שלמים, כיון שסבור היה ששלמים הוא. ונחלקו אמוראים במנחות (מט.) בדין עקירה זו שנעשית בטעות, רבה סובר עקירה בטעות אין שמה עקירה, וכאילו לא עקרו, ורב חסדא סובר עקירה בטעות שמה עקירה. הגמרא דנה אם משנתנו עוסקת ב'עוקר' או ב'טועה'.

שואלת הגמרא: **בְּמַאי עָסְקִינַן** – באיזה אופן מדובר, **אִילֵימָא** – אם נאמר שמדובר **בְּטוֹעֶה** וסבור שהוא הקרבן שלשמו הוא שוחט, ובגון שסבור היה שקרבן פסח זה שלמים הוא, ולכן שחטו שלא לשמו, אם כן **שָׁמְעַתְּ מִינָּהּ** – יש לך ללמוד ממשנתנו המחייבתו חטאת, **שֶׁעֲקִירָה בְּטָעוּת הָוְיָא עֲקִירָה** – מחשבת שלא לשמה העוקרת את שם הקרבן לשם קרבן אחר, עוקרתו אף כשהיא בטעות, דהיינו אם המקריב טעה וסבר שהוא הקרבן שלשמו הוא שוחט, ולא עקר ממנו שם פסח בכוונה, אף היא חשובה עקירה כאילו עקר מדעת, שהרי המשנה מחייבתו חטאת משום שחילל שבת על ידי ששחט קרבן פסח באופן שהוא פסול, והיינו ששחטו שלא לשמו, ואם עקירה בטעות אין שמה עקירה, הרי פסח כשר הוא הדוחה את השבת, ואין נחשב כלל ששחטו שלא לשמו. ומכך שמשנתנו פוסלת את הפסח, קשה על רבה הסובר במנחות (מט.) שעקירה בטעות אין שמה עקירה. **וְאֶלָּא** תאמר שמשנתנו עוסקת **בְּעוֹקֵר** מדעת את הפסח, דהיינו שיודע שקרבן זה פסח הוא, ועוקרו במתכוין לשם קרבן אחר, אם כן **אֵימָא סֵיפָא** – אמור ובאר את מה שנאמר בהמשך המשנה, **וּשְׁאָר כָּל הַזְּבָחִים שֶׁשְּׁחָטָן** בי"ד בניסן שחל בשבת, **לְשׁוּם** [–לשם] **הַפֶּסַח, אִם** הם בהמות שאֵינָן **רְאוּיִין** לפסח, **חַיָּיב** חטאת, **וְאִם רְאוּיִין הֵן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּיב חַטָּאת, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר, וְאִי** – ואם מדובר במשנה **בְּעוֹקֵר** מדעת, **מַה לִּי** אם הם **רְאוּיִין וּמַה לִּי שֶׁאֵינָן רְאוּיִין,** כלומר, אם משנתנו עוסקת בטועה, מובן הדבר שיש לחלק בין ראויים לשאינם ראויים, שבראויים קרוב האדם לבא לידי טעות ולחשוב שקרבן פסח הם, ונחשב כטועה בדבר מצוה, ובאינם ראויים, כיון שהכל יודעים שאין זה כשר לפסח, אין זה נחשב כטועה, אבל אם מדובר בעוקר, אין מקום לחלק בין ראויים לשאינם ראויים, שהרי הוא יודע שאין זה פסח, ועוקרו בכוונה לשם פסח, ומדוע פוטר רבי יהושע בראויים, והרי לא טעה בדבר מצוה אלא עקר מדעת את שמם לשם פסח. מכריחה הגמרא: **אֶלָּא פְּשִׁיטָא** – פשוט הוא שבסיפא מדובר **בְּטוֹעֶה** וסבר ששוחט קרבן פסח, ורבי יהושע פוטרו [אם היתה הבהמה מן הראויים לקרבן פסח] כיון שנחשב 'טועה בדבר מצוה', ואם כן יש לתמוה, וכי **רֵישָׁא** – תחילת המשנה האומרת 'הפסח ששחטו שלא לשמו בשבת חייב' עוסקת **בְּעוֹקֵר, וְסֵיפָא** – המשך המשנה האומרת 'ושאר כל הזבחים ששחטם לשם פסח' וכו' עוסקת **בְּטוֹעֶה,** הרי לא מסתבר לומר שהמשנה תעסוק בשני אופנים שונים ותסתום ולא תפרש.

מסיקה הגמרא: **אָמַר רַבִּי אַבִּין, אֵין** – אכן בהכרח צריך לומר **שֵׁרֵישָׁא בְּעוֹקֵר וְסֵיפָא בְּטוֹעֶה.**

הגמרא מביאה מעשה בענין זה: **אַשְׁכְּחֵיהּ** [–מצאו] **רַב יִצְחָק בַּר יוֹסֵף לְרַבִּי אַבָּהוּ, דַּהֲוָה קָאֵי בְּאוּכְלוֹסָא דְּאִינָשֵׁי** – שהיה עומד בתוך חבורה גדולה מאוד של בני אדם. **אָמַר לֵיהּ** רב יצחק בר יוסף לרבי אבהו, **מַתְנִיתִין מַאי** – משנתנו כיצד היא מתפרשת. **אָמַר לֵיהּ** רבי אבהו לרב יצחק בר יוסף, **רֵישָׁא בְּעוֹקֵר וְסֵיפָא בְּטוֹעֶה. תָּנָא מִינַּיהּ אַרְבְּעִין זִימְנִין** – למד ממנו רב יצחק בר יוסף דבר זה ארבעים פעמים, **וּמִחמת רוב השינון, דָּמֵי לֵיהּ** – היתה דומה לו הידיעה הזאת, **כְּמַאן דְּמַנֵּחַ בְּכִיסֵיהּ** – כאילו היא מונחת ושמורה לו בכיסו.

הגמרא מקשה על פירוש זה [שרישא בעוקר וסיפא בטועה] מדברי רבי אליעזר במשנה: **תָּנַן** – שנינו במשנתנו בהוכחת רבי אליעזר שהשוחט שאר זבחים לשם פסח חייב, **אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מָה אִם פֶּסַח שֶׁמּוּתָּר לשחטו בשבת לִשְׁמוֹ, כְּשֶׁשְּׁנָּאוֹ אֶת שְׁמוֹ לשם זבח אחר, חַיָּיב** חטאת [כפי ששנינו ברישא], **זְבָחִים שֶׁהֵן אֲסוּרִין** לשחטן בשבת **לִשְׁמָן, כְּשֶׁשִּׁנָּה אֶת שְׁמָן** לשם פסח, **אֵינוֹ דִין שֶׁיְּהֵא חַיָּיב חטאת. וְאִם אֵיתָא** – ואם ישנו לפירוש דלעיל במשנה, **הָא לֹא דָּמֵי** – הרי אין שני המקרים דומים, כיון **דְּרֵישָׁא** עוסקת **בְּעוֹקֵר** וְאילו **סֵיפָא בְּטוֹעֶה,** וניתן לומר שדווקא העוקר מדעת את שם הקרבן מתחייב משום חילול שבת, אך לא העושה זאת בטעות.

מתרצת הגמרא: **לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** שדרש קל וחומר זה, **לֹא שָׁנוּ** – אין לדעתו הבדל בדין בין עוקר לטועה, ואם בעוקר חייב, יש לחייבו אף בטועה.

שבה הגמרא ומקשה: אמנם רבי אליעזר אינו סובר שיש חילוק בין עוקר לטועה, ולכך דרש קל וחומר מעוקר לטועה, **אֲךְ לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּשָׁנוּ לֵיהּ** – שיש הבדל לדעתו בין עוקר לטועה, שהרי רק בטועה בדבר מצוה פטר, **לֵישָׁנֵי לֵיהּ הָכִי** – כך היה לו לתרץ לרבי אליעזר, שאין ללמוד כלל טועה מעוקר, ולמה השיב לו שטעם החיוב ברישא הוא משום ששינה לדבר האסור.

מתרצת הגמרא: **הָכִי קָאָמַר לֵיהּ** – כך אמר לו רבי יהושע לרבי אליעזר, **לְדִידִי** – לדעתי דחיית הקל וחומר היא פשוטה, שהרי **לֹא דָּמֵי** – הרישא והסיפא אינם דומים, שכן **רֵישָׁא בְּעוֹקֵר וְסֵיפָא בְּטוֹעֶה,** ולכן אף שברישא מודה אני שחייב, בסיפא סובר אני שפטור. אולם גם **לְדִידָךְ** – לדעתך שאין הבדל בין עוקר לטועה, **לֹא** – אין להוכיח מהרישא לסיפא, **שאם אָמַרְתָּ בְּפֶסַח שֶׁשִּׁנָּה אֶת שְׁמוֹ לְדָבָר הָאָסוּר** [ואין כאן שינוי ב'דבר מצוה'] שהוא חייב, **תֹּאמַר** שיהא חייב גם **בִּזְבָחִים שֶׁשִּׁנָּה אֶת שְׁמָן לְדָבָר הַמּוּתָּר,** וטעה ב'דבר מצוה'.

שנינו במשנה: **אָמַר לֵיהּ** [–לו] **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, אֵימוּרֵי צִיבּוּר** – קרבנות ציבור שיש להקריבם בשבת, כגון תמידים ומוספים, **יוֹכִיחוּ, שֶׁהֵן מוּתָּרִין** לשחטם בשבת **לִשְׁמָן, וְהִשּׁוֹחֵט** בשבת קרבנות אחרים **לִשְׁמָן, חַיָּיב** חטאת. **אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, לֹא, אִם אָמַרְתָּ בְּאֵימוּרֵי צִיבּוּר, שֶׁכֵּן יֵשׁ לָהֶן קְצָבָה, תֹּאמַר בְּפֶסַח שֶׁאֵין לוֹ קְצָבָה** – שאין לו מספר קצוב, ואף אם הוא עצמו כבר הקריב פסחו, אפשר שאחר כך מצא טלה עומד בעזרה, וסבור היה שהוא אבוד מבעליו, ושחטו לשם בעליו.

הגמרא מקשה על דברי רבי יהושע מדבריו במקום אחר: **לְמֵימְרָא דְּכָל הֵיכָא** – האם ניתן לומר שבכל דבר **דְּאִית לֵיהּ** – שיש לו **קְצָבָה, מְחַיֵּיב רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** את מי שטעה בו וחילל שבת, **וַהֲרֵי** מצינו **בִּתְינוֹקוֹת** – באופן שהיו לאדם שני תינוקות למול, האחד נולד בערב שבת, וזמן מילתו הוא בערב שבת שלאחריו, והשני נולד בשבת וזמן מילתו בשבת שלאחריה, **דֵּישׁ לָהֶן קְצָבָה,** שכן יודע הוא שרק אחד מהם מוטל עליו למולו בשבת, **וְתָנַן** במסכת שבת (קלז.), **מִי שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי תִּינוֹקוֹת, אֶחָד שצריך לְמוּלוֹ אַחַר הַשַּׁבָּת** – ביום ראשון, **וְאֶחָד שצריך לְמוּלוֹ בַּשַּׁבָּת, וְשָׁכַח המוהל וְלֹא אֶת שֶׁל אַחַר הַשַּׁבָּת, בַּשַּׁבָּת, חַיָּיב** חטאת משום חילול שבת. ואף רבי יהושע הסובר שהטועה בדבר מצוה פטור מחטאת, מודה בזה שחייב, שכן לא עשה מצוה במילת תינוק זה שמל אותו קודם זמנו. אך אם היו לו שני תינוקות, **אֶחָד** שצריך **לְמוּלוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת, וְאֶחָד** שצריך **לְמוּל** אותו **בַּשַּׁבָּת, וְשָׁכַח וְלֹא אֶת שֶׁל עֶרֶב שַׁבָּת בַּשַּׁבָּת** כיון שסבור היה שהוא התינוק שצריך למולו בשבת, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּיב חַטָּאת,** כיון שמילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת, ואינו פוטר את מי שטעה בדבר מצוה ועשה מצוה, **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר,** כיון שטעה בדבר מצוה ועשה מצוה, ואף שלא נהג כשורה וחילל שבת, הרי מצות מילה קיים בתינוק זה. והרי שפטר רבי יהושע אף כשיש לו קצבה, שכן לא היה עליו למול בשבת רק תינוק אחד, ואם כן יש לו לפטור גם את מי ששחט בשבת זבח שמצא בעזרה לשם אימורי ציבור, ואף על פי שיש להם קצבה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי אַמִּי, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן** – כאן במשנה של תינוקות במה המדובר, **בְּגוֹן שֶׁקָּדַם וּמָל אֶת שֶׁל עֶרֶב שַׁבָּת**

המשך בעמוד קד

בַּשַּׁבָּת לפני שמל את התינוק השני, כלומר, שבשבת היו שניהם מוטלים לפניו, והוא מל קודם את זה שזמנו בערב שבת, דְּאִיכָּא חַד דְּשַׁבָּת דְּטָרִיד בֵּיהּ – שבאותה שעה ישנו עדיין לפניו התינוק שזמן מילתו בשבת והוא טרוד במילתו, ומשום כך פוטרו רבי יהושע, שהרי טרוד בדבר מצוה הוא, אולם הָכָא במשנתנו מדובר בְּגוֹן שֶׁקָּדַם וְשָׁחֲטִינְהוּ לְאֵימוּרֵי צִיבּוּר בְּרֵישָׁא – שקדם ושחט את קרבנות הציבור בתחילה, וכששחט את הזבח השני לשמם כבר לא היה טרוד בשחיטתם, ולפיכך אין לפוטרו, שאינו נחשב לטועה בדבר מצוה.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי – אם כן נמצא, שמה ששנינו בהמשך המשנה 'רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אַף הַשּׁוֹחֵט לְשֵׁם אֵימוּרֵי צִיבּוּר פָּטוּר' מדובר גם כן אַף עַל גַּב דְּקָדַם וְשָׁחֲטִינְהוּ לְאֵימוּרֵי צִיבּוּר בְּרֵישָׁא – שקדם ושחט את האימורי ציבור בתחילה, ואינו טרוד בקיום מצוה זו, ואף על פי כן פוטרו רבי מאיר משום טועה בדבר מצוה, וְהָתַנְיָא בברייתא, רַבִּי חִיָּיא [מַאבֵל עֲרָב] אָמַר בשם רַבִּי מֵאִיר, לֹא נֶחְלְקוּ רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל מִי שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי תִּינוֹקוֹת, אֶחָד לָמוּל עֶרֶב שַׁבָּת וְאֶחָד לָמוּל בַּשַּׁבָּת, וְשָׁכַח וּמָל אֶת שֶׁל עֶרֶב שַׁבָּת בַּשַּׁבָּת, דְּחַיָּיב, ואף על פי שעשה מצוה. עַל מָה נֶחְלְקוּ, עַל שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי תִּינוֹקוֹת, אֶחָד לָמוּל אֶחַר הַשַּׁבָּת וְאֶחָד לָמוּל בַּשַּׁבָּת, וְשָׁכַח וּמָל אֶת שֶׁל אַחַר הַשַּׁבָּת בַּשַּׁבָּת, דְּרַבִּי אֶלְעָזָר מְחַיֵּיב חַטָּאת, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר, משום שטעה בדבר מצוה, ואף על גב שלא עשה מצוה במילה זו. והבינה הגמרא עתה בדבריו של רבי מאיר, שברישא מחמת ששניהם הגיע זמן מילתם, טעה לחשוב ששניהם זמנם היום, ומל תחילה את התינוק שזמנו בשבת, ולאחר מכן, מל את התינוק שזמנו בערב שבת, ואף שעשה מצוה, מכל מקום כיון שבשעה שמלו כבר לא היתה מוטלת עליו מצות מילה בשבת זו, אינו חשוב טועה בדבר מצוה, ולפיכך חייב חטאת. ואילו בסיפא מדובר שמל רק את זה שזמנו לאחר השבת מפני שטעה לחשוב שזה התינוק שזמנו בשבת, ולכן פוטרו רבי יהושע מפני שהיה טרוד עדיין במילתו של התינוק השני שמוטל עליו למולו בשבת. ומוכח איפוא מהרישא שלפי רבי מאיר מתחייב הטועה בדבר מצוה כשלא היה טרוד בדבר מצוה המוטלת עליו כעת.

משיבה הגמרא בתמיהה: וְתִסְבְּרָא – וכי סבור אתה לומר שזהו טעמו של רבי מאיר בברייתא שמחייב את המל של ערב שבת בשבת, והלא יש להקשות על כך, מָה הָתָם – ומה שם בסיפא דְּלֹא עָבִיד מִצְוָה – שלא עשה מצוה כשמל את התינוק שזמנו לאחר השבת, אף על פי כן פָּטַר אותו רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ [לדעת רבי מאיר], הֵיכָא דְּקָא עָבִיד מִצְוָה – במקום שעשה מצוה, כגון ברישא שמל את התינוק של ערב שבת שכבר הגיע זמנו, וכי יתכן לומר שמְחַיֵּיב אותו רבי יהושע על כך. ובהכרח לומר שהטעם שרבי מאיר מחייב ברישא אינו משום שכבר אינו טרוד בדבר מצוה, אלא מטעם אחר.

הגמרא מביאה ביאור אחר לדברי רבי מאיר בברייתא, ועל פיו יתבאר טעמו של רבי מאיר ברישא: אָמְרֵי דְּבֵי [–אמרו בבית מדרשו של] רַבִּי יַנַּאי, בְּרֵישָׁא שחייב רבי יהושע [לדעת רבי מאיר] את המל של ערב שבת בשבת מדובר בְּגוֹן שֶׁקָּדַם וּמָל את שֶׁל שַׁבָּת בְּעֶרֶב שַׁבָּת, כלומר, שנתחלף לו לגמרי בין שני התינוקות, ומל את של שבת בערב שבת, מתוך שסבר שזה התינוק שזמנו בערב שבת, ולמחרת בשבת עדיין לא נודעה לו טעותו, ולכן מל את השני שזמנו היה אתמול, מתוך שסבר שזמנו היום,

ואף על פי שלפי מחשבתו וטעותו טרוד הוא וסבור שמוטלת עליו מצוה למולו, ואף עשה מצוה בכך, מכל מקום חייב, מפני שֶׁלֹּא נָתְנָה אותה שַׁבָּת לִדְחוֹת – להידחות ולהתחלל מפני מצות מילה, שהרי התינוק שזמן מילתו בשבת כבר נימול בערב שבת, והתינוק שזמן מילתו בערב שבת, הרי אין מילתו דוחה שבת, ונמצא שלא היתה מוטלת עליו מצות מילה ביום זה ולא היה טרוד בדבר מצוה, [וְאילו בַּסִּיפָא – במקרה האמור בסוף דברי הברייתא, דהיינו במל את של אחר השבת בשבת, נָתְנָה שַׁבָּת לִדְחוֹת אֶצְלוֹ, שהרי מוטל עליו למול את התינוק שזמן מילתו בשבת, וטירדתו במצות המילה גרמה לו לטעות ולמול במקומו את התינוק שזמן מילתו לאחר השבת, והרי הוא טועה בדבר מצוה], ובכך מובן החילוק שבין הרישא לסיפא. ולפי זה מובן אף מה ששנינו שרבי מאיר פוטר אף בשוחט שאר קרבנות לשם אימורי ציבור, והעמדנו דבריו אף באופן ששחט לאחר שכבר קרבו אימורי הציבור, כיון שהָכָא – כאן במשנתנו, הֲרֵי נָתְנָה שַׁבָּת לִדְחוֹת אֶצֶל קָרְבַּן צִיבּוּר, דהיינו אצל התמידים והמוספים שצריך להקריבם בשבת, ולכן פטר רבי מאיר את השוחט זבחים אחרים לשמם. ואף על פי שבשבת זו כבר קרבו קרבנות הציבור, וכבר לא היה מוטל עליו להקריבם, מכל מקום כיון שעל ידי שהיה טרוד בזבח זה בתקופה שעברה, ויודע שזבח זה עומד ליקרב, שכח שכבר נשחטו היום אימורי ציבור [שמצותם מוטלת עליו היום] והלך ושחט לשמם, ולכן נחשב לטועה בדבר מצוה.

הגמרא מקשה על הביאור: אָמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי לְרַב כָּהֲנָא, הָכָא נַמִּי – אף כאן ברישא של הברייתא, דהיינו במל את של ערב שבת בשבת וקדם ומל את של שבת בערב שבת, הֲרֵי נָתְנָה שַׁבָּת לִדְחוֹת אֲצֶל תִּינוֹקוֹת דְּעָלְמָא – שאר תינוקות שבעולם שזמן מילתם חל בשבת זו, שהרי מותר למול את כל התינוקות שהיום זמן מילתם, ויש לפוטרו לדעת רבי מאיר. מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב כהנא לרב אשי, לְגַבֵּי דְּהַאי גַּבְרָא מִיהַת לֹא אִיתְיְהִיב – אצל אותו אדם על כל פנים, לא ניתנה שבת זו להידחות לצורך מילה, שהרי אין מצות מילתם מוטלת עליו ואינו טרוד בהם.

שנינו במשנה: וּשְׁאָר כָּל הַזְּבָחִים שֶׁשְּׁחָטָן לְשׁוּם פֶּסַח, אִם אָנְסוּ רְאוּיִין, חַיָּיב, וְאִם רְאוּיִין, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּיב חַטָּאת וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר.

הגמרא מבארת שחילוק זה בדעת רבי יהושע בין ראויים לשאינם ראויים, אינו לדברי הכל. מבררת הגמרא: מַאן תַּנָּא דְּשָׁנֵי לֵיהּ – מיהו התנא שלדעתו שינה רבי יהושע וחילק בֵּין רְאוּיִין לְשֶׁאֵינָן רְאוּיִין, ופוטר את השוחט שאר זבחים לשם פסח רק באופן ששחט קרבנות הראויים לפסח. משיבה הגמרא: רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא, דְּתַנְיָא בברייתא בענין השוחט שאר זבחים בשבת שחל בו י"ד בניסן לשם פסח, אָחָד הַזְּבָחִים הָרְאוּיִין, וְאָחָד הַזְּבָחִים שֶׁאֵינָן רְאוּיִין, וְכֵן הַשּׁוֹחֵט בשבת קרבנות אחרים לְשֵׁם אִימּוּרֵי צִיבּוּר – קרבנות ציבור הדוחים את השבת, פָּטוּר, וטעם הדבר הוא, הואיל ומאז שהופרשו קרבנות אלו היה טרוד בהם במחשבתו ויודע שעליו להקריבם, וטירדה זו גרמה לו לטעות ולשחטם בשבת לשם פסח או לשם אימורי ציבור שמצותם מוטלת עליו היום, הרי הוא טועה בדבר מצוה. דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. שיטה חולקת: אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, לֹא נֶחְלְקוּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל שֶׁאֵינָן רְאוּיִין, שֶׁחַיָּיב, וְכֵן נחשב לטועה בדבר מצוה, הואיל והכל יודעים שאין אלו כשרים לפסח, עַל מָה נֶחְלְקוּ, עַל הָרְאוּיִין, שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּיב חַטָּאת וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר. ומשנתנו המחלקת בדעת רבי יהושע בין ראויים לשאינם ראויים, ומחייבת לדעתו בשחט את שאינם ראויים, שנויה כדעת רבי שמעון ולא כדעת רבי מאיר.

הגמרא דנה בשיטת רבי מאיר: אָמַר רַב בִּיבִי אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, פּוֹטֵר הָיָה רַבִּי מֵאִיר אֲפִילּוּ בְּעֶגֶל שֶׁל זְבָחֵי שְׁלָמִים שֶׁשְּׁחָטוֹ לְשׁוּם הַפֶּסַח, ואף שאינו דומה לשה ואין אדם עשוי לטעות בזה, מכל מקום יש לומר שמתוך טרדתו בהקרבתו נתחלף לו בשה, והרי הוא טועה בדבר מצוה. מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַבִּי יִרְמְיָה לְרַב בִּיבִי, וְהָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מוֹדָה הָיָה רַבִּי מֵאִיר בְּשׁוחט בשבת בַּעֲלֵי מוּמִין ששחטם בשבת לשם קרבן הדוחה את השבת שחייב, וטעמו משום שאינם בני קרבן ואינו טועה להחליפם עם קרבנות הראויים, ואם כן אף בשוחט חולין לשם פסח יהא חייב, הואיל ואינם בני קרבן ואינו טועה בהם. מתרץ רב נחמן: בַּעֲלֵי מוּמִין לֹא מִיחַלְפִי – אינם מתחלפים, ואין אדם טועה ומחליף בינם לבין הקרבנות, שכן מומם ניכר, אך הָנֵי – בהמות חולין אלו, מִיחַלְפִי – מתחלפים בבהמות של קדשים, ויכול לומר שטעה וסבר שבהמות קדשים הן שהוקדשו לשם קרבן הדוחה את השבת, ולכן פטור. שב רבא ומקשה: וַמַּעֲמָא דְּרַבִּי מֵאִיר מִשּׁוּם אִיחְלּוּפֵי וְלֹא אִיחְלּוּפֵי – וכי טעמו של רבי מאיר לחייב או לפטור הוא משום שיש לחלק בין בהמות המתחלפים לבהמות שאינם מתחלפים, וְהָאָמַר רַב בִּיבִי אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, פּוֹטֵר הָיָה רַבִּי מֵאִיר אֲפִילּוּ עֶגֶל שֶׁל זִבְחֵי שְׁלָמִים שֶׁשְּׁחָטוֹ לְשׁוּם הַפֶּסַח, ובודאי אין אדם עשוי להחליף בין עגל לבין השה שקרב לפסח, אֶלָּא – אלא מוכח שמַעֲמָא דְּרַבִּי מֵאִיר לפטור הוא מִשּׁוּם הֶתְּרֵיחַ – שהיה טרוד בהקרבת הקרבן, ומתוך כך טעה והקריבו לשם פסח, ולא משום שמתחלף לו, והרי בבהמות של חולין אין שייך טעם זה, שהרי אינם עומדות להקרבה ואינו טרוד בהם. אָמַר לֵיהּ רב נחמן לרבא, רבי מאיר פוטר את הטועה באחד משני האופנים, או כאשר טָרִיד אַף עַל גַּב דְּלֹא מְחַלָּף – טרוד בהקרבתו ואף שאינו מתחלף, וכגון עגל של שלמים ששחטו לשם פסח, או כאשר מְחַלָּף אַף עַל גַּב דְּלֹא טָרִיד – מתחלף אף שאינו טרוד בהקרבתו, וכגון שה של חולין ששחטו לשם פסח, וּלְאַפּוֹקֵי – להוציא את השוחט בַּעֲלֵי מוּמִין, דְּלֹא אִיחַלּוּפֵי מְחַלָּף – שאינם מתחלפים בקרבנות, שכן מומם ניכר, וְגַם לֹא מְטָרִיד טָרִיד – אינו טרוד בהם, כיון שאינם עומדים להקרבה, ולכך מחייב רבי מאיר אם שחטם בשבת לשם פסח.

הגמרא ממשיכה לדון בדין טועה בדבר מצוה, ומבארת דעתם של רבי יוחנן וריש לקיש בענין: יָתִיב – ישב רַבִּי זֵירָא וְעמו רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק, אַקִּילְעָא – בפרוזדור שלפני ביתו דְּרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק, וְיָתְבִי וְקָא אָמְרִי – וישבו ואמרו, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, נָתְחַלֵּף לוֹ שַׁפּוּד שֶׁל נוֹתָר – שפוד שתחוב בו בשר קרבן שנותר לאחר שעבר זמן אכילתו, בְּשַׁפּוּד שֶׁל צְלִי – בבשר קרבן שמצוה לאוכלו, דהיינו שהתכוין לאכול בשר קדשים הראוי לאכילה, ובטעות נתחלף לו בבשר נותר, וַאֲכָלוֹ, חַיָּיב חטאת, כדין אוכל נותר בשוגג, ואף שטעה בדבר מצוה וחשב שבשר שמצוה לאכלו הוא, מכל מקום חייב, כיון שלא עשה מצוה באכילת הנותר. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אִשְׁתּוֹ נִדָּה בַּעַל בשוגג, חַיָּיב חטאת, משום שלא עשה מצוה בבעילתו, כפי שיבואר להלן, אך אם יִבְמְתּוֹ נִדָּה בָּעַל בשוגג, פָּטוּר.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בדעת רבי יוחנן, אם בא לחלוק על ריש לקיש או להוסיף על דבריו: אִיכָּא דְּאָמְרִי – יש שאמרו, שכיון שבבועל אשתו נדה מחייב רבי יוחנן, ואף שיש בבעילתו ידוע לכל שאינם קרבים כלל. ומדברי רבי יוחנן מבואר שלא פטר רבי מאיר אלא באופן שעלול לטעות, ואם כן אף בעגל יש לחייבו, שהרי ידוע לכל שאינו קרב לפסח ואין מצוי שיטעו ויחליפו בינו לבין שה. מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב ביבי לרבי זירא, לעולם פוטר רבי מאיר משום טועה בדבר מצוה אף בדבר שאינו מתחלף, אלא שבְּבַעֲלֵי מוּמִין חייב משום דְּלֹא טָרִיד בְּהוּ – לא היה טרוד בהם להקריבם עד עתה, שהרי אינם עומדים להקרבה כלל, וְאילו הָאי – עגל זה שהוקדש לשלמים, טָרִיד בֵּיהּ – היה טרוד בו להקריבו, ומאז שהוקדש עסוק הוא בו ואומר מתי אפנה ואקריבנו, ומחמת כן טעה והקריבו בשבת לשם פסח, ונחשב בטועה בדבר מצוה.

המשך בעמוד קלה

לחלוחית של מצוה, כָּל שֶׁכֵּן בְּהַהִיא – במקרה שדיבר בו ריש לקיש, דהיינו אוכל נותר בשוגג, דְּמַחֲיֵיב רבי יוחנן, דְּהרי לֹא עָשָׂה מִצְוָה כלל בכך שאכל נותר. וְאִית דְּאָמְרִי – ויש שאמרו, בְּהַהִיא – בנתחלף לו שפוד של נותר בשפוד של צלי, פָּטוּר לדעת רבי יוחנן, ואינו מחייב אלא בבועל אשתו נדה, מַאי טַעֲמָא – ומה הטעם לחלק ביניהם, הָתָם הוּא דְּהָוָה לֵיהּ לְשַׁיּוּלֵי – שם בבועל אשתו נדה, היה לו לשואלה קודם בעילתו אם היא מותרת, וכיון שפשע ולא עשה כן אינו נחשב לטועה בדבר מצוה וחייב חטאת, אֲבָל הָכָא דְּלֹא הָוָה לֵיהּ לְשַׁיּוּלֵי – כאן בנותר שלא היה לו את מי לשאול אם הבשר מותר באכילה, לֹא יתחייב, משום שנחשב לטועה בדבר מצוה.

הגמרא מבררת בדעת רבי יוחנן, מה טעם החילוק בין אשתו ליבמתו. מקשה הגמרא: וְרַבִּי יוֹחָנָן שחילק בין אשתו ליבמתו, מַאי שְׁנָא – במה שונה בועל יְבִמְתּוֹ שפטור עליה, הרי זה משום דְּקָא עָבֵיד מִצְוָה – שקיים בה מצות יבום, ואף שהיה לו לשאלה אם מותרת היא, מכל מקום כיון שמחמת טירדתו בקיום המצוה בא לידי שגגה זו, נחשב טועה בדבר מצוה ופטור, אם כן, אִשְׁתּוֹ נַמִּי קָא עָבֵיד מִצְוָה – הרי גם בבעילת אשתו הוא מקיים מצוה של פריה ורביה ויש לפוטרו. מתרצת הגמרא: מדובר בְּאִשְׁתּוֹ מְעוּבֶּרֶת, שבבעילתה אינו מקיים מצוה זו.

שבה הגמרא ומקשה: וְהָא אִיכָּא – והרי יש בה מצוה של שְׂמָחַת עוֹנָה – שחייב אדם לפקוד את אשתו, כל אחד ב'עונה' שנקבעה לו לפי עיסוקו, ומצוה זו הרי נוהגת אף במעוברת. מתרצת הגמרא: מדובר כשבא עליה שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עוֹנָתָהּ – לא בזמן שמחויב לפקדה, ואין בכך מצוה. מקשה שוב הגמרא: וְהָאָמַר רָבָא, חַיָּיב אָדָם לְשַׂמֵּחַ את אִשְׁתּוֹ בְּדָבָר מִצְוָה [–בתשמיש] אף שלא בשעת עונתה, כשרואה שמתאוית לכך. מתרצת הגמרא: מדובר שבא עליה סָמוּךְ לְווֹסְתָהּ – בעונה שרגילה לראות דם נידתה, שאסור לשמש בזמן זה, ואין בזה מצוה.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי – אם כן שמדובר באופן שבא עליה סמוך לווסתה ולכן חייב, אֲפִילּוּ יְבִמְתּוֹ נַמִּי – אזי גם ביבמתו יש לחייבו, שהרי אין מוטל עליו מצות יבום סמוך לווסתה, ונמצא שלא היה טרוד בדבר מצוה. מתרצת הגמרא: יְבִמְתּוֹ, בְּזִיו מִינָהּ – בוש היבם ממנה לשואלה אם היא סמוכה לווסתה, כיון שאין לבו גס בה עדיין, וְאִשְׁתּוֹ, לֹא בְּזִיו מִינָהּ – אינו בוש הימנה, והיה לו לשואלה אם היא סמוכה לווסתה. ולפי שפשע בזה ובא עליה מבלי לשאלה אינו נחשב טועה בדבר מצוה, אלא שוגג, ולכך חייב חטאת.

הגמרא מבררת מיהו התנא עליו הסתמך רבי יוחנן: וְרַבִּי יוֹחָנָן שפטר את הבא על יבמתו נדה משום שנחשב כטועה בדבר מצוה, בְּמַאן – כשיטת איזה תנא אמר זאת. אִילֵימָא – אם נאמר שדבריו שנויים כְּרַבִּי יוֹסֵי, דְּתַנְיָא (סוכה מא:) רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חָג [–חג הסוכות] שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, וְשָׁכַח ששכח היום, וְהוֹצִיא אֶת הַלּוּלָב מרשות היחיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים ללכת עמו לחכם שילמדנו כיצד מקיימים מצות נטילת לולב, ועבר על מלאכת הוצאה, פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוֹצִיא בִּרְשׁוּת, כלומר, מפני שחילל את השבת מתוך שהיה טרוד במצות נטילת לולב, ועסוק וממהר לעשותה, ורבי יוסי פוטר את הטועה בדבר מצוה. ומכאן למד רבי יוחנן שהוא הדין לבא בשוגג על יבמתו נדה שפטור כיון שבא לכך מתוך טרדתו במצות יבום. דוחה הגמרא: דְּיִלְמָא שָׁאנֵי הָתָם – יתכן שלגבי לולב הדין שונה כיון דִּזְמַנּוֹ בָּהּוּל, שצריך להספיק לקיים מצותו בו ביום, ולפיכך הוא טרוד וממהר ללכת לאדם בקי שילמדנו פרטי המצוה, אבל במצות יבום שאין קבוע לה זמן, ואינו בהול לקיימה היום, אפשר שאף רבי יוסי יודה שהוא חייב.

הגמרא מנסה למצוא מקור לדברי רבי יוחנן מדברי תנא אחר: וְאֶלָּא דברי רבי יוחנן שנויים כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּזַבָּחִים, כלומר, כדברי רבי יהושע במשנתנו לגבי זבחים, שפטר את השוחט בשבת שאר זבחים לשם הפסח, מתוך שטרוד הוא במצות הפסח וגם קיים מצוה בשחיטה זו. דוחה הגמרא: דְּיִלְמָא הָתָם נַמִּי זַמְנוֹ בָּהוּל – יתכן שגם שם פטור דווקא משום שזמנו בהול, שהרי צריך לשחוט את הפסח קודם שקיעת החמה.

שבה הגמרא ומנסה באופן אחר: וְאֶלָּא כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּתַנְיוֹקוֹת, כלומר, כדברי רבי יהושע במשנה שהובאה לעיל (ע"א), שפטר את מי שמל בטעות בשבת תינוק שזמן מילתו חל בערב שבת, מתוך שהיה טרוד במילתו של תינוק אחר שזמנו בשבת זו. דוחה הגמרא: הָתָם נַמִּי זַמְנוֹ בָּהוּל כיון שצריך למולו קודם שיעבור היום השמיני. שבה הגמרא ומנסה באופן אחר: וְאֶלָּא דברי רבי יוחנן שנויים כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּתַרְיוּמָה, דְּתַנְיָן (תרומות פ"ח מ"א) הָיָה כהן אוֹכֵל בַּתְּרוּמָה, וְנוֹדַע שֶׁהוּא בֶּן גֵּרוּשָׁה אוֹ בֶּן חֲלוּצָה והרי הוא חלל שדינו כזר ואסור בתרומה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּיב אותו ליתן לכהן קֶרֶן וְחוֹמֶשׁ על כל התרומות שאכל עד עתה, כדין זר שאכל תרומה בשוגג, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר, משום שטעה בדבר מצוה, שהרי סבר שהוא כהן, ומצוה לכהן לאכול תרומה. הרי מוכח מכאן שרבי יהושע פוטר בטועה בדבר מצוה אף שאין זמנו בהול, שהרי אין זמן קצוב לאכילת תרומה, וכמו כן יש לפטור מחטאת את הבועל יבמתו נדה. דוחה הגמרא: דְּילְמָא – שמא יש לומר כְּדְרַב בִּיבִי בַּר אַבָּיֵי, דְּאָמַר רַב בִּיבִי בַּר אַבָּיֵי, משנה זו עוסקת בְּתְרוּמָה של חמץ בְּעֶרֶב הַפֶּסַח, דְּזַמָּנָהּ בָּהוּל, כיון שבהמשך היום נאסר חמץ באכילה ויש לשורפו, ודווקא בתרומה זו פטר רבי יהושע את בן הגרושה והחלוצה משום טועה בדבר מצוה, אבל אם אכל תרומה שאינו בהול לאכלה מודה רבי יהושע שחייב. אִי נַמִּי – ובאופן נוסף ניתן לדחות, שָׁאנֵי – שונה הדין בְּתְרוּמָה, דְּאִיקְרֵי – שנקראת אכילתה 'עֲבוֹדָה', וַעֲבוֹדָה של חלל בשוגג רַחֲמָנָא אִכְּשַׁר – התורה הכשירה. דְּתַנְיָן במסכת תרומות (שם), הָיָה כהן עוֹמֵד ומְקַרֵיב, וְנוֹדַע שֶׁהוּא בֶּן גֵּרוּשָׁה אוֹ בֶּן חֲלוּצָה והרי הוא חלל שפסול לעבוד במקדש, כָּל הַקָּרְבָּנוֹת כּוּלָּן שֶׁהִקְרִיב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ עד עתה הרי הם פְּסוּלִין, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מַכְשִׁיר אותם, ופוסל רק את הקרבנות שיקריב מכאן ולהבא. וְאָמְרִינַן – ואמרנו בזה, מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ – מהו טעמו של רבי יהושע, דִּכְתִיב (דברים לג יא) בברכת משה לשבט לוי 'בָּרֵךְ ה' חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה', ודורשים מהפסוק שאפילו פעולת ידיהם ועבודתם של הכהנים החללים ['חילו'] רצויה לפני המקום, ואין עבודתם נפסלת למפרע כשנודע שהם חללים. ולפי שנקראת אכילת תרומה 'עבודה' [כפי שיתבאר מיד], אין החלל מתחייב עליה אם נודע לו פסולו לאחר שכבר אכל, ואין הטעם משום טועה בדבר מצוה.

שואלת הגמרא: וְתִרְיוּמָה הֵיכָא אִיקְרֵי [–היכן היא נקראת] 'עֲבוֹדָה'. משיבה הגמרא: דְּתַנְיָא בברייתא, מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי טַרְפוֹן שֶׁלֹּא בָּא אֶמֶשׁ [–בערב] לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, לְשַׂחֲרִית [–בבוקר] מָצְאוּ רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְאָמַר לוֹ, מִפְּנֵי מָה לֹא בָּאתָ אֶמֶשׁ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ. אָמַר לוֹ רבי טרפון, עֲבוֹדָה עֲבַדְתִּי. אָמַר לוֹ רבן גמליאל, כָּל דְּבָרֶיךָ אֵינָן אֶלָּא דִּבְרֵי תִּימָה – דברים תמוהים, וְכִי עֲבוֹדָה בְּזְמַן הַזֶּה שבית המקדש חרב מַנַּיִן – כיצד תיתכן. אָמַר לוֹ רבי טרפון, חֲרֵי הוּא [–הכתוב] אוֹמֵר (במדבר יח ז)